

REEDRIDE OP GLÊD IIS

ÛNDER DE FEARREN FAN 'DE PAUW'

Kolofon

ISBN: 978 90 8954 832 0

1e printing 2016

© 2016 Josse de Haan, Hendaye – France –

Utjouwerij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Ljouwert

www.elikser.nl

Foarmjouwing binnenwurk en omslach: Evelien Veenstra

Foto omslach: Bas den Oudsten, begjin jierren '50 - Ryksstrjitwei krusing

Peins/Sweins. Sjoch ek side 279.

Utjûn mei stipe fan it Nederlands Letterenfonds te Amsterdam.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Neat út dizze útjefte mei fermannichfâldige wurde, opslein yn automatisearre gegevensbestannen en/of iepenbier makke troch middel fan print, fotokopy, mikrofilm of op hokfoar oare wize ek, sûnder foarôfgeande skriftlike tastimming fan de skriuwer en de útjouster.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

REEDRIDE OP GLÊD IIS

ÛNDER DE FEARREN FAN 'DE PAUW'

Poëzy – Proaza – Essays – Literatuerkrytyk – Analyzes – Kollaazjes
Anarkys (fisuele poëzy) – Resinsjes – Polemyk – Skôgings – Foto's

Josse de Haan

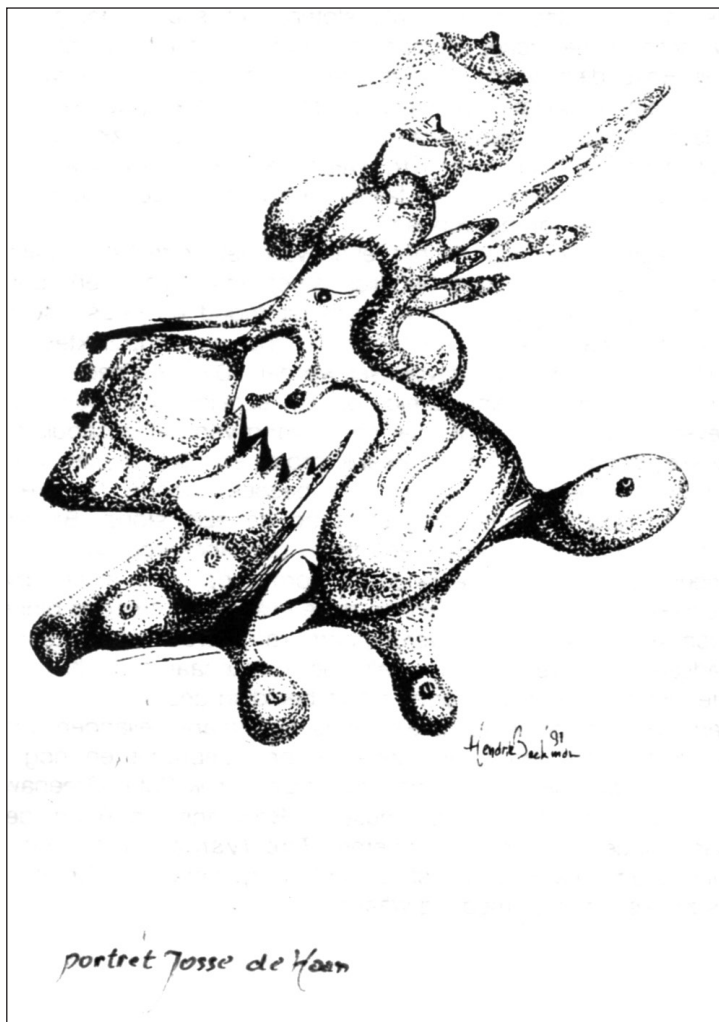

Foar Maria Teresa

Ynhâld

Yntroduksje by <i>Reedride op glêd iis</i>	11
1. Op it fers ôf – Octavio Paz	17
2. De Blauwe Hand en <i>quatrebras</i>	25
3. In moanne op lakskuontsjes	36
4. Proaza – wachtsje	42
5. Guggenheims Titanyske Blomfiskboat yn Bilbao	48
6. <i>Leafdedea</i> – noch altiten	63
7. Is jou leafde dea? (1964)	64
8. De hillige trêske fan Lizejeu	65
9. Trije gedichten – <i>in swel op reis (foar b.)</i>	81
10. Sân op it iis struie	86
11. De FLMD/TRESOAR-SOAP oer <i>Kikkerjaren</i> , of hoe't de literatuerbefoarderer (<i>Consultant Frisian Literature</i>) transformearre ta in <i>Bloedsûger mei ensyklopedy</i>	92
12. Brief oan in âld-freon út Peins	103
13. Stadich in bytsje gekker wurde om te oerlibjen	115
14. It iere wurk fan Joop Boomsma	130
15. Soap-2 – <i>Piksjitten op Snyp</i> , Hoantsjepik, De Kip, De petroaljedrinker, de klompkrammer	134
16. Under de fearren fan 'De Pauw'	148
17. Gedroomde stad – Stêd yn dream: <i>Nadja</i> , roman André Breton	154
18. Fjirtjin Anarkys – fisuele poëzy	159
19. Trotwaer lûkt Oscarwinner oan	173
20. La petite mort de Bataille	180
21. Koartehimmen en Hylkje Goïnga	184
22. Trinus Riemersma, 1938-2011	187
23. Acht gedichten	191

24.	De Rykskweekskoalle yn perspektyf	199
25.	Proaza – soms in bytsje <i>leafdedea</i>	212
26.	Sjuery-rapport Gysbert Japicxpriis 2007	220
27.	Gysbert Japicxrede Deputearre De Vries yn 2007	229
28.	Laudatio Gysbert Japicxpriis 2007 troch Babs Gezelle Meerburg	235
29.	Fraachpetear LC okt. 2007 – Sietse de Vries	243
30.	Sjuery Obe Postmapriis foar oersetten	249
31.	Gysbert Japicxpriis ferbean foar in dichteres?	253
32.	Tolve gedichten	279
33.	Gjalpen fan it hert	288
34.	Hûndertfyftich meter de grûn yn	303
35.	Analyze sammele wurk Tjitte Piebenga – proaza	312
36.	Fjirtjin gedichten	363

Hendrik Beekman, Marrum - Surrealistysk tekener (1991)

Yntroduksje by *Reedride op glêd iis*

Dizze bondel ferheljend en polemysk proaza, poëzy, literatuerkrytyk, essays, analyzes, anarkys, kollaazjes, ensfh. is de fjirde yn de rige eigen wurk dy't ik sûnt 2005 gearstald haw – *Kastanjes Poffe* (2005), *Kidelstiennen heine en slaan* (2007), *Frozen moonlight yn myn hannen* (2013) en no dan *Reedride op glêd iis*. De lêste twa hawwe yllustraasjes yn ferbân mei de anarkys, mar ek om guon artikels wat mear achtergrûn te jaan.

By de presintaasje fan myn lêste roman *Frou mei mandoline op sofa* – op 24 septimber 2014 yn it Tryatergebou oan de Eastersingel yn Ljouwert – haw ik ferteld dat ik my dat jier in fyftich jier dwaande hâlde mei literatuer, c.q. Fryske literatuer, aktyf en passyf.

Myn earste fers *Close up* ferskynde yn 1962 yn it tydskrift *quatrebras*. Eins wie it al earder begûn yn datselde Tryatergebou, want op myn achttjinde haw ik dêre foar in vglo-klasse as kwekeling twa fersen behannele. Fan Paul van Ostaijen lies ik foar *Berceuse Nr. 2* en *Melopee*. Ik hie se foar de bern stinsele, sadat se allegearre 'de ferskes' sa't se seine mei nei hûs nimme koene. Ik fûn dy fersen doe prachtich op myn achttjinde, en dat fyn ik noch:

BERCEUSE Nr. 2

Slaap als een reus

slaap als een roos

slaap als een reus van een roos

reuzeke

rozeke

zoetekoeksdozeke

doe de deur dicht van de doos

Ik slaap

*Onder de maan schuift de lange rivier
Over de lange rivier schuift moede de maan
Onder de maan op de lange rivier schuift de kano naar zee*

*Langs het hoogriet
langs de laagwei
schuift de kano naar zee
schuift met de schuivende maan de kano naar zee
Zo zijn ze gezellen naar zee de kano de maan en de man
Waarom schuiven de maan en de man getweeën gedwee naar de
zee*

Dit boek befettet op 'e nij literatuerhistoarje – oer de ôfrûne fyftjin jier (sûnt *Piksjitten op Snyp* op 9-9-'99 ferskynde). It jout nij wurk, c.q. nea publisearre, en artikels út ûnderskate papieren en digitale tydskriften. In pear binne yn boeken ferskynd. Tydskriften as *de Moanne*, *trotwaer*, *Kistwurk*, *Gogol*, *Hjir*, *ensafh* en myn eigen *iP2r90 Rendez-Vous* hawwe bydroegen. Foaral dat lêste tydskrift, mei in beheinde oplage (50) en in heel lyts ferspriedingsgebiet, leveret neffens my nijsgjirrich literêr histoarysk wurk – foaral fersen, anarkys en polemysk wurk.

Brieven oan (literêre) freonen en reaksjes op mails en blogs oer literêre ûnderwerpen jouwe wat mear sicht op it literêre bedriuw sa't him dat yn myn eagen de ôfrûne desennia ûntwikkele hat. De kampanjes om *Piksjitten op Snyp* hinne kinne ferhelderjend wurkje, en jouwe in sicht op de net altiten transparante en koosjere hâlding fan ynstitúsjes, kommisjes en guon persoanen.

Foar de oersetting fan de roman *Piksjitten op Snyp* yn *Kikkerjaren*, útjûn troch Meulenhoff yn Amsterdam, haw ik

fjochtsje moatten. Nét omdat Meulenhoff dwers lei – sij woene it boek heel graach yn har fûns – mar meidat Fryske ynsituten en persoanen tsjinakselen. De Provinsje Fryslân hat yn dit geheel in hele positive rol spile, hat de oersetting foar in part rêden. Literêre kommisjes en Tresoar hawwe in frjemde rol spile (se ha nea kontakt mei my socht, en negearren my letter by de presintaasje yn Amsterdam).

De oanfallen op *Piksjitten op Snyp* kamen ek fan priveepersoonen – ik krige heel wat stront oer my hinne yn e-mails en op it ynternet. Bûten Fryslân, letter mei de oersetting *Kikkerjaren*, haw ik soks net meimakke, dêr wie men entûsjast. Yn dit boek – de titel is net om 'e nocht keazen – jou ik wat mear ynsjoch yn dy perioade middels brieven, tydskriftstikjes, ynternetartikelsjes en yn eigen reaksjes.

Ik haw nea profyt hân fan literatuerbefoarderers en/of soksoarte fan ynsituten, earder it tsjinoerstelde. Nettsjinsteande de soms deadlike krityk, it leechlizzen en de minachting bin ik wol fierder gongen dêr't oaren de pinnen delleinen. Meidat ik altyd goeie kontakten hie mei de literêre fûnsen en útjouwers bûten Fryslân, sawol persoanlik as ynstitúsjoneel – ek as bestjoerder en útjouwer fan de KU – koe ik in rol spylje yn it literêre miljeu. Wurkbeurzen hâlden my boppe wetter, hoewol't ek dy soms faai stien hawwe troch de agresje. Neutrale persoanen bûten Fryslân koene dy negativiteit meastentiids stopje en omdraaie.

Myn wurk, sawol primêr as sekundêr, is de delslach fan it libben yn twa talen, yn twa kultueren, en no – nei in fyftjin jier libben yn in seistal talen – is it noch breder wurden.

Yn dizze bondel *Reedride op glêd iis* komt dat nei foaren, mar it hat ek te krijen mei it lêzen fan oare literêre wrâlden as dy yn Fryslân en yn Nederlân allinne. Ik bin ûnder de yndruk kommen fan de Súd- Amerikaanske (c.q. Spaanskstalige) literatuer. Yn dizze bondel is Octavio Paz dêr in foarbyld fan.

Myn literêre libben begûn mei *quatrebras* en dêrmei anneks *De Blauwe Hand* yn Harns. Dat is hjir yn 't koart beskreaun, omdat dy twa saken foar my beslissend wiene oangeande literatuer, keunst en kultuer yn it algemien.

In jier nei de iepening fan it Guggenheim Museum yn Bilbao ('97) haw ik it museum besocht, en dêrnei de biografy oer de arsjitekt Frank Gehry lêzen. Nettsjinsteande oanslaggen fan de ETA (dy't der op tsjin wie) setten de Basken troch en lieten in pracht fan in museum bouwe. Yn myn stik oer Guggenheim haw ik it fergelike mei wat doe yn Fryslân mooglik wêze koe. 'Jou Mercuur de romte', skreau ik. Yntusken is 'Belvédère' realisearre (en lêzend yn de roman *De Krêftproef* fan Piter Boersma betink ik dat útwreiding fan it museum ûnder it museum plakfine kinne soe – de roman jout ideeën).

Yn *Frozen moonlight yn myn hannen* haw ik beskreaun en analysearre hoe't de lytse klassiker *leafdedea* oantaast is by de werprintinge. Dêrnei haw ik de oersetten Nederlânske tekst yn in close reading operaasje noch wer skerper besjoen. Dat resultearre yn *De Hillige Trêske fan Lizejeu*, dêr't ik op alle nivo's sjen lit hoe't de roman yn it Nederlânsk folslein kapot makke is en benammen sensuearre.

Yn it ferlingde fan de sensuer dy't op de roman tapast is yn de oersetting leit myn beswier tsjin literatuer/lektuer dêr't it nea spoeket (Simon Vestdijk). Literatuer is nea masinaal makke, massaal, banaal, ûnnatuerlik, wêzenleas, slaafsk, oerhearskjend, leafdeleas, útsliten paden folgjend – literatuer is echt, presintearjend, trochlibbe, libben, orizjineel, ynkringend, aktyf, waarm en folbloedich. Dy kritearia oangeande literatuer hawwe yn dizze essays en kritiken foar master opslein.

It sjueryrapport oangeande de Gysbert Japicxpriis yn 2007, de analyse fan myn wurk troch Babs Gezelle Meerburg

yn har laudatio, de rede fan Jannewietske de Vries wêryn't se foar it earst de KH18 neamt en it GJ-ynterview troch Sietse de Vries binne opnommen yn dit boek. It seit wat oer myn wurk yn it algemien. Dêrnjonken haw ik myn ferslach setten oangeande de nominaasjes foar de Gysbert Japicxpriis foar poëzy yn 2013 – 'in dichteresse ea de GJ foar poëzy?'

Oan primêr poëzywurk is opnommen in rige fan 37 fersen en 14 anarkys (fisuele poëzy). Twa nea publisearre ferhalen ferskine yn dit boek. Brieven oer literatuer oan kollega's/freonen, gedichten oer en oan freonen/dinnen en besprekken fan wurk kompletearje de bondel. De fjouwer útjeften mei foaral sekundêr wurk jouwe in byld fan de Fryske literatuer fan de ôfrûne jierren troch myn eagen, beskriuwe ek de tûkelteammen dêr't je as skriuwer yn in lyts taalgebiet mei te krijen hawwe. De oergeunst ek.

Nettsjinsteande de sinjalearre problemen haw ik as skriuwer in 50 'gouden' literêre jierren hân, meidat ik profitearje koe fan de Koperative Utjouwerij, dêr't Henk en Jikke Brattinga ûnneifolchber wichtich west hawwe, en meidat ik al frij gau fia Jo Smit en Garmt Stuiveling yn it sirkwy fan de wurkbeurzen fan it Fonds van de Letteren opnommen waard (fanôf 1972). Dat betsjutte erkenning, frijheid en op 't lêst ek in middel om te bestean.

Ik haw mei nocht *Reedriden op glêd iis*, en wat glêder it iis, wat skerper de redens wêze moasten. Dat no hie ik yn eigen hân – ik slipe se sels, leard fan de smid yn Peins dy't myn houtsjes yn it ferline slipe. Literatuer hat strange winters noadich, strange kritisy en waarmbloedige útgjouwers dy't wat oandoare. Jitske Kingma is sa'n útgjouster. Tank!

Hendaye, *Maijos Baita* – France (17 desimber 2014)

1. OP IT FERS ÔF – OCTAVIO PAZ

ÚT DE SPOAREN FUORT

In oersetting fan it fers Hacia el Poema fan Octavio Paz

I

Wurden, winst fan in kertier dat ôffike is fan de ferkalke beam fan de spraak, tusken de goeie dagen en nachten yn, yngongen en útgongen en yngongen fan in gong dy't fan nearne nei nergens rint.

Wy draaie om en om yn it dierlike liif, yn de minerale búk, yn de tydlike. It finen fan de útgong: it gedicht.

Opsternatens yn dat gesicht dêr't myn eagen op stikken brekke. Wapene, ûnferwinlike foarholle, rjochte op in lânskip yn flarden, nei de oanfal op it geheim. Mankelikens fan in fulkaan.

De goedwillige toet fan stien fan karton fan de Sjef, fan de Kondukteur, fetysj fan dizze ieu: de ik, do, hy, wevers fan in spinreach, foarnamwurden bewapene mei klauwen: de goaden sûnder gesicht, abstrakte goaden. Hy en wy, Wy en Hy: nimmen noch immen. God de heit slûpt yn al dy idoalen.

It eagenblik befriest, in hurde blankens dy't ferblinet en net antwurdet en oplost, timpaan dy't ûntstimd is troch de tijen. It moat werom.

De maskers fan de fantasje ôfskuorre, in spiker slaan yn de seare kearn: de erupsje útlokje.

De nâlestring trochsnije, de Mem ôfmeitsje: in misdie dy't de moderne dichter bedreaun hat foar elk, út namme fan elk. It is de dichter jûn en lis de Frou bleat.

Sprekke om te sprekken, klanken losmeitsje yn wanhoop, it diktaat opnimme fan wat de omgûnzjende mich seit, swart meitsje.

It waar klearret op yn twa helten: oere fan de salto mortale.

II

Wurden, sinnen, wurdliiden, stjerren dy't oeral om in fêst sintrum draaie. Twa lichems, protte skepsels dy't elkoar moetsje yn in wurd. It papier wurdt beslein mei net te wiskjen letters dy't nimmen oait sei, dy't nimmen diktearre, dy't hjir delfallen binne en dy't gloeie en baarne en dôvje. En dêrom, as de poëzij bestiet, libbet de leafde. En as ik net libje, bestiisto wol.

Oeral begjinne de twongen ienlingen mei it kreëarjen fan de wurden en de nije dialooch.

De striel wetter. De mûlfol sûnens. In famke, bûgjend oer har ferline.

De wyn, it fjoer, de gitaar, it taffelkleed. In muorre fan read fluwiel op in doarpsbuorren. It jûchheien, it prachtige hynstefolk dat de stêd ynkomt, it doarp yn de loft: lofsangen! De ynfal fan it blanke, fan it griene, fan it flamjende. It oerdreaune noflike, dat wat allinne mar skreaun wurdt: poëzy.

It gedicht riedt in amoereuze oarder ta. Ik foarsjoch in sinne-

man en in moanne-frou, de iene losmakke fan syn macht, de oare frij fan slavernij, en ûnfersoenlike leafdes dy't de swarte romte trochstriele. Alles moat op side foar de wytgloeierende earnen.

Tusken de kantielen op dyn foarholle kimet it fers. De dichterlike justysje stekt fjilden fan smaad yn 'e brân: der is gjin plak foar nostalgia, foar it ik, foar de eigennamme.

ELK GEDICHT WURDT FOLMAKKE FOAR REKKEN FAN DE DICHTER.

De takomstige midderdei, in net te beëagjen beam mei ûnsichtbere blêden. Op de pleinen sjonge manlju en froulju it sinne-liet, in fontein fan trochsichtigens. De sterke dining ûnderdobbet my: neat fan my moat troch myn mûle prate.

Wannear't de Histoarje sliept, sprekt se yn de dreamen: op 'e foarholle fan it dûzeljende folk is it fers in stjerrestelsel fan bloed. Wannear't de Histoarje wekker wurdt, feroaret it byld yn in die, hat it fers plak: de poëzy giet ta de oanfal oer.

IT FERTSJINNET WATSTO DREAMST

(út: *Earn of sinne*, 1949/50)

SKRIUWE NEI IT FERS TA

Ein santiger jierren haw ik Octavio Paz ien kear 'live' heard yn Parys. Yn 't Spaansk, yn 't Frânsk en yn it Ingelsk. De trije talen dêr't er yn libbe, dêr't er yn bestie. It Spaansk foaral klonk as sieten jo te harkjen nei in sjonger. Paz' foardracht wie in foarm fan sjongen: echt, natuerlik, retoarysk mar net

oerdreaun. As skreau er op dat stuit it fers foar 't earst, op 'e nij.

'Libjen is foaral in foarm fan oersetten', hat Paz oait skreaun. 'Jo libje yn wurden, jo besteane troch de wurden, en jo moatte mei dy wurden besykje josels en de oar te berikken. Pratend en skriuwend, altiten op wei nei it ferhaal en nei it fers, dy't al yn josels en dy oar lizze te wachtsjen. Jo moatte allinne even de krechte taal fine, de taal dêr't de lju yn opgroeid binne, yn bestean.'

Dat hat Paz op in manjefke wize beskreaun yn *Op it fers ôf/ Hacia el poema*.

Yn Paz komt foar my in grut tal saken byelkoar: de bewuste en ûn(der)bewuste taal, de realiteit en de surrealiteit, de beskriuwendende en de byldzjende taal, it fisuele en it rasjonele aspekt fan in minske. De taal fan Paz – yn it proaza en yn de poëzy – moatte jo lêze mei it kopke en mei it gefoel. Foaral syn poëzy is sûnder oanfielen net te folgjen. Net te begripen. Sterker, Paz fûn dat poëzy net altiten begrypber hoegde te wêzen. De 'betsjutting' skûlet ék yn it sjongsume, yn de klanken en yn it grut tal spontane assosjaasjes. Syn metafoaren lizze net foar de hân, net foar it kâlde ferstân, mar folle mear yn de mearsinnichheid fan de taal sels. En dus yn de mins. It bewuste rint by Paz maklik oer yn it ûn(der)bewuste, en oarsom. Elke lêzer kin in fers fan Paz op in eigen wize lêze, en dêrtroch syn/har eigen fers meitsje.

'Ien dy't fersen skriuwt moat net bang wêze foar himsels, en dat jildt foar de lêzer likegoed', hat Paz yn syn surrealistyske perioade sein. Hy hat dat nooit weromnommen. Sels yn syn Nobelpriisrede yn 1990 hat er yn in oare foarm itselde